

vayetlerini yazmaktaydı. Şu'be'nin ona, "Bir de yazıyor musun?" diye sorması üzerine bundan vazgeçti ve dinlediklerini ezberlemeye başladı. Bu sebeple olmalı ki Ahmed b. Hanbel Ebü'l-Velîd'in Şu'be'den yazarak aldığı rivayetleri daha değerli bulmaktadır. Onun ilmiyle âmil ve fakih bir hadis otoritesi olduğunu söyleyen Ebû Hâtım er-Râzî, rivayetlerini ihtiva eden kitaptan daha sahihini görmediğini, fakat hadis rivayet ederken önünde yazılı bir metin bulundurmadığını, ömrünün sonlarına doğru hafızası zayıflayan Hammâd b. Seleme'den naklettiği rivayetlerine pek güvenilemeyeceğini ifade etmektedir. Kendisinden usulle ilgili bilgilerin tereddütsüz alınabileceğini, bunun dışındaki konularda aynı şeyin söylenemeyeceğini belirtenlerin endişesi de bu nevi kusurlarından ötürü olmalıdır.

Ebü'l-Velîd et-Tayâlisî, hadisin şeyhe arz edilirken daha dikkatli okunduğundan hareketle hadis tahammülü metodlarından arz*'ın daha sağlam olduğunu söyler ve onu semâ'a tercih ederdi (Uğur, s. 27). Onun rivayetlerini ihtiva eden yazılı bir metnin günümüze gelip gelmediği bilinmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 300; Yahyâ b. Ma'in, *et-Târîh*, II, 618; Ahmed b. Hanbel, *el-İlel* (Vasiyyullah), I, 524; II, 315; III, 460; a.e. (Koçyiğit), I, 186, 351, 383; Buhârî, *et-Târîh ul-kebir*, III, 195; a.mlf., *et-Târîh ul-sağır*, II, 355; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâse), s. 521; İbn Ebû Hâtım, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IV, 65-66; Muhammed b. Tâhir el-Makdisî, *Kitâbü'l-Cem' beyne ricâli's-şâhihayn*, Beyrut 1323 — Beyrut 1405, II, 458; Sem'ânî, *el-Ensâb*, VIII, 283; İbn Asâkir, *el-Mu'cemü'l-müştemil*, s. 312; Zehebî, *Tezkiretül-huffâz*, I, 382-383; a.mlf., *Mizânü'l-i'tidâl*, IV, 301; a.mlf., *A'lamü'n-nübelâ*, X, 341-347; a.mlf., *el-İber*, I, 314; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, X, 299; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehziib*, III, 14; XI, 45-47; Süyûtî, *Tabakâtü'l-huffâz* (Ömer), s. 164; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, II, 62-63; M. Fuad Sezgin, *Buhârî'nin Kaynakları Hakkında Araştırmalar*, İstanbul 1956, s. 199; Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992, s. 27. ABDÜLKADİR ŞENEL

EBÜ'L-VELİD el-ÜMEVİ

(أبو الوليد الأموي)

Ebü'l-Velîd Hassân
b. Muhammed b. Ahmed el-Ümevî
(ö. 349/960)

Hadis hâfızı ve fakih.

267 (880-81) yılı civarında doğdu. 270'ten (883) sonra doğduğuna dair Zehebî (*A'lamü'n-nübelâ*, XV, 494) ve Sübkî (*Tabakât*, III, 226) tarafından verilen bilgi ile yetmiş iki yaşında öldüğüne dair hemen

her kaynakta bulunan rivayeti telif etmek mümkün değildir. Kumandan sahâbî Saîd b. Âs b. Ümeyye'nin soyundan geldiği için Ümevî ve Kureşî nisbeleriyle anıldığı gibi doğup yaşadığı yerlere nisbetle Kazvîni ve Nisâbü'rî nisbeleriyle de zikredilir. Kendisinden Hassân el-Kureşî diye bahsedenler de vardır. Nişâbur'da Muhammed b. İbrâhim el-Büşencî ve İbn Huzeyme gibi muhaddislerden hadis okudu. Nesâ'da Hasan b. Süfyan'dan, Bağdat'ta süfî muhaddis Ahmed b. Hasan b. Abdülcebbar gibi muhaddislerden hadis, Şâfiî fıkhnın ileri gelen âlimlerinden İbn Süreyc diye tanınan Ahmed b. Ömer'den fıkıh okudu. Kendisinden de Hâkim en-Nisâbü'rî, Ebû Abdullah b. Mende, fakih muhaddis Ebû Tâhir b. Mahmiş, kâdilkudât Ahmed b. Hasan el-Hîrî gibi âlimler rivayette bulundular.

Rivayetlerdeki gizli kusurları (ilel) bilecek kadar hadis ilminde otorite olan Ebü'l-Velîd hadis ve fıkıhla ilgili eserler de kaleme aldı. *Şahîh-i Buhârî* üzerine bir müstahrec* yazmayı tasarladığı günlerde babasının ona Buhârî'nin halku'l-Kur'ân* konusunda itham edildiğini, *Şahîh-i Müslim*'in ise daha bereketli olduğunu söylemesi üzerine *el-Müstahrec 'alâ Şahîhi Müslim* adlı eserini telif etti. Horasan'ın en tanınmış muhaddisi oldu. Nitekim onun fıkıh hocası, Horasan'ın ileri gelen Şâfiî fakihî ve muhaddisi Muhammed b. Abdülvehhâb Sekaî'ye, kendisinden sonra fikhî konulardaki müşkülleri için kimi tavsiye edeceği sorulduğu zaman Ebü'l-Velîd el-Ümevî'nin adını vermişti.

Devrinin en zâhid ve ibadete düşkün âlimlerinden olan Ebü'l-Velîd 5 Rebülevvel 349'da (5 Mayıs 960) vefat etti. Aynı yılın 5 Ramazanında (29 Ekim) öldüğü de söylenmektedir. Talebesi fakih Ebû Tâhir b. Mahmiş onun için altmış beyitlik bir mersiye yazmıştır.

Şâfiî mezhebinin tanınmış simalarından olan Ebü'l-Velîd'den İmam Şâfiî'nin kanaatinin aksine bazı görüşler nakledilmiştir. Onun namazda Fâtiha'yı iki defa okuyan namazının câiz olmayacağı, hacamat yapının da yaptırının da oruçlarının bozulacağı kanaatinde olduğu söylenmektedir. Ebü'l-Velîd, hacamatla ilgili hadislerin sahih olduğundan hareketle Şâfiîler'in bu görüşte olduğunu söylemiş, İmam Şâfiî ise bu konudaki hadisleri tenkit etmemekle beraber onların mensuh olduğunu ileri sürmüştür.

Ebü'l-Velîd'in günümüze gelip gelmediği bilinmeyen üç kitabından söz edil-

mektedir. Bunlar *el-Müstahrec 'alâ Şahîhi Müslim*, İmam Şâfiî'nin *er-Risâle*'-sine yazdığı şerh ve Şâfiî mezhebine göre kaleme aldığı *el-Ahkâm*'dır.

BİBLİYOGRAFYA :

Abbâdî, *el-Fukahâ 'ü's-Şâfi'iyye*, s. 74-75; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, VI, 396; Zehebî, *A'lamü'n-nübelâ*, XV, 281-282, 492-497; a.mlf., *Tezkiretül-huffâz*, III, 895-897; a.mlf., *el-İber*, II, 80-81; a.mlf., *Düvelü'l-İslâm*, Beyrut 1405/1985, s. 193; Sübkî, *Tabakât*, III, 226-229; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XI, 236; Musannif, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye* (nşr. Âdil Nüveyhiz), Beyrut 1402/1982, s. 73-73; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, II, 380; *Keşfü'z-zunûn*, I, 557, 873; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifin*, III, 192. TALAT SAKALLI

EBÜ'L-YAKZÂN

(أبو القظان)

(ö. 281/894)

Kuzey Afrika'da hüküm süren
Rüstemîler hânedanının
hükümdarlarından
(bk. RÜSTEMİLER).

EBÜ'L-YEMÂN

(أبو اليمان)

Ebü'l-Yemân el-Hakem
b. Nâfi' el-Behrânî
(ö. 222/837)

Muhaddis.

138'de (755) Humus'ta doğdu. Behrâ kabilesinden bir kadının âzatlısı olduğu için Behrânî nisbesiyle anıldı. On iki yaşında iken hadis tahsiline başladı. Hemen hepsi Humuslu olan Safvân b. Amr, Harîz b. Osman, Şuayb b. Ebû Hamza, İsmâil b. Ayyâs gibi muhaddislerden hadis okudu. Hadis tahsili için başka yere gitmedi. Belki de hac münasebetiyle ziyaret ettiği Medine'de İmam Mâlik'in evini lüks bir şekilde döşenmiş gördüğünü, âlimlerin evinin böyle olmaması gerektiği düşüncesiyle ondan hadis okumadığını, fakat sonraları bu davranışından dolayı pişmanlık duyduğunu söylerdi. Kendisinden Yahyâ b. Ma'in, Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Osman b. Saîd ed-Dârimî, Ebû Hâtım er-Râzî ve Ebû Zû'r'a ed-Dımaşkî gibi tanınmış muhaddisler rivayette bulundular.

Ebü'l-Yemân'ın, Zührî'nin en güvenilir talebelerinden olan hocası Şuayb b. Ebû Hamza'dan rivayeti bazı tenkitlere yol açmış, Şuayb'dan hadis dinlemediği veya sadece bir hadis dinlediği, öteki rivayetleri icâzet* yoluyla aldığı ileri sürülmüştür. Şuayb'ın oğlunun söylediğine göre Ebü'l-Yemân, babasından hadis

mecmualarını rivayet izni aldığı için kendisine gelerek bu mecmuaları alıp yazmış ve onları Şuayb'dan dinlemiş gibi rivayet etmiştir. Ahmed b. Hanbel, Şuayb b. Ebû Hamza'dan olan rivayetleri konusunda Ebû'l-Yemân'dan bilgi istediği zaman bu hadislerin bir kısmını ona bizzat okuduğunu, bir kısmını ondan dinlediğini, bazılarını da icâzet ve münâvele* yoluyla rivayet ettiğini, fakat münâvele yoluyla aldığı hadisleri kimseye rivayet etmediğini söylemiştir. Ebû'l-Yemân'ın Şuayb b. Ebû Hamza'dan aldığı bu rivayetlerden 257'sinin *Şaḥîḥ-i Buḥârî*'de, bir kısmının *Şaḥîḥ-i Müs-lim*'de yer alması, onları hocasından güvenilir bir rivayet şekliyle aldığını göstermektedir. Ahmed b. Hanbel, onun Harîz b. Osman ile Safvân b. Amr'dan olan rivayetlerinin sahih olduğunu belirtmektedir. Muhaddis İsmâil b. Ayyâş'ın kâtibi olarak da tanınan Ebû'l-Yemân'ın rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer almış, Buḥârî ondan bizzat rivayet ettiği halde diğer *Kütüb-i Sitte* müellifleri bir başka râvi vasıtasıyla kendisinden rivayette bulunmuşlardır.

Ebû'l-Yemân Zilhicce 222'de (Kasım 837) Humus'ta vefat etti. Bu tarih 211 (826) ve 221 (836) olarak da zikredilir.

Ebû'l-Yemân'ın rivayetlerini ihtiva eden bir hadis mecmuası günümüze kadar gelmiştir (Dârü'l-kütübü'z-Zâhiriyye, nr. 120/5, vr. 70^a-87^b).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 472; Buḥârî, *et-Târîḫü'l-kebir*, II, 344; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerḥ ve't-ta'dil*, III, 129; İbn Asâkir, *el-Mu'cemü'l-müştemil*, s. 110; Mizî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VII, 146-155; Zehebî, *A'lamü'n-nübela*, X, 319-325; a.mlf., *Mizânü'l-i'îdâl*, I, 581-582; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 412; İbn Hacer, *Tehzîbü'l-Tehzîb*, II, 441-443; Bedrân, *Tehzîbü Târḫi Dimaşk*, IV, 413; V, 33-34; Sezgin, *GAS*, I, 102-103; a.mlf., *Buḥârî'nin Kaynakları*, İstanbul 1956, s. 241.

ÂKİF KÖTEN

EBÜ'L-YÜMN el-KİNDİ

(أبو اليمن الكندي)

Tâcüdûdin Ebû'l-Yümn Zeyd
b. el-Hasen b. Zeyd
el-Kindî el-Bağdâdî
(ö. 613/1217)

Arap dili ve kıraat âlimi, muhaddis.

20 veya 25 Şâban 520'de (10 veya 15 Eylül 1126) Bağdat'ta doğdu. Babası onu küçük yaşta meşhur kıraat âlimi Sibtu'l-Hayyât'ın yanına verdi. Yedi yaşında iken

Kur'an'ı ezberledi; on yaşında da kıraat-i aşereyi tamamladı. Sibtu'l-Hayyât ona kıraatle ilgili olarak hocalarından öğrendiği her şeyi, bu arada Ebû'l-İz el-Kalânî'nin kitaplarını, Hüzeli'nin *el-Kâmil*'ini, Ebû Ali el-Ahvâzî'nin *el-İttizâḥ*, *el-İzâḥ*, *el-Vecîz* ve *el-İknâ* adlı eserlerini okuttu. İbnü'l-Cezerî, Ebû'l-Yümn'ün yedi yaşında hıfzını tamamlamasını önemli bir başarı olarak değerlendirdikten sonra on yaşında aşereyi bitirmesini o güne kadar benzerine rastlanmayan şaşılacak bir olay diye kaydetmiş, aşereyi bitirdikten sonra ise seksen üç yıl daha yaşayarak kıraat ve hadiste âlî* isnada sahip tek kişi olmasının da İslâm tarihinde ilk örneği oluşturduğuna dikkat çekmiştir. Ebû'l-Yümn el-Kindî daha sonra Hibetullah b. Ahmed b. Taber'den Sibtu'l-Hayyât'ın *el-Kifâye fi'l-kırâ'âti's-sit* adlı kitabını okudu. Muhammed b. Hayrûn ve diğer bazı âlimlerden aşereyi tekrarlayarak bu alanda uzmanlaştı. Bu arada Ebû'l-Hasan b. Tevbe'den de İbn Mücâhid'in *Kitâbü's-Seb'a*'sını dinledi. Ebû Mansûr el-Cevâlikî'den dil, Ebû's-Saâdât İbnü's-Şecerî, Sibtu'l-Hayyât ve İbnü'l-Hasşâb'dan nahiv, Hibetullah b. Ahmed, Ebû'l-Hasan b. Tevbe, Talha b. Abdüsselâm, Ebû Mansûr el-Kazzâz gibi âlimlerden hadis öğrendi. 543'te (1148) Hemedan'a giderek orada Sultan Tuğrul Medresesi'nde Sa'd er-Râzî'den Haneffî fıkıhı okudu. Babasının 544 (1150) yılında hac dönüşü yolda vefatı üzerine Bağdat'a döndü.

Ebû'l-Yümn, 563'te (1168) Bağdat'tan tekrar ayrılarak birkaç yıl Halep'te yaşadı. Buradan Bizans şehirlerini (Anadolu) yaptığı seyahatlerle eski elbise alım satımıyla uğraştı. Ardından Dimaşk'a gitti ve Emîr İzzeddin Ferruḫşah'la münasebet kurdu. Onunla birlikte gerçekleştirdiği Mısır seyahati sırasında, o tarihlerde satışa çıkarılan Fâtımîler'e ait kütüphanelerden nâdide kitaplar satın aldı. Ebû Şâme'nin verdiği bilgiye göre ise Mısır'a Ferruḫşah'la gitmemiş, onunla Kahire'de Kâdî el-Fâzıl diye bilinen Abdürrahim b. Ali el-Beysânî'nin evinde tanışmıştır. Bizzat Ebû'l-Yümn el-Kindî'den nakledilen bir habere göre, kendisi Kâdî el-Fâzıl'ın evinde bulunduğu bir sırada Ferruḫşah da oraya gelmiş ve sohbet katılmıştır. Ebû't-Tayyib el-Mütenebbî'ye ait bir beytin müzakeresi sırasında Ebû'l-Yümn'ün yaptığı açıklamalar Ferruḫşah'ın dikkatini çekmiş ve Kâdî el-Fâzıl'dan onun kim olduğunu öğrenince kendi ikametgâhına götürmüş-

tür. Kahire'de başlayan bu dostluk Dimaşk'ta da devam etmiştir. Başta Ferruḫşah olmak üzere Eyyübî melikleri Dimaşk'ta Ebû'l-Yümn'den ders okudular. el-Melikü'l-Muazzam İsâ b. Melikü'l-Âdil ondan Şibeveyhi'nin *el-Kitâb*'ını, Ebû Ali el-Fâris'in *el-İzâḥ*'ını, Zemahşerî'nin *el-Mufaṣṣal*'ını ve diğer bazı eserleri okudu. Böylece bir taraftan meliklere yakınlığı sebebiyle makam ve servet sahibi olan Ebû'l-Yümn, diğer taraftan ilmi kişiliğiyle kısa zamanda tanınarak çevresinde pek çok talebenin toplanmasını sağladı. Ali b. Muhammed es-Seḥâvî, İbrâhim b. Ahmed b. Fâris, Abdülazîz el-Hamevî gibi âlimler kendisinden kıraat tahsil ettiler. İbn Nukta, Abdüllatif b. Yûsuf el-Muvaffak, Zekiyyüddin el-Birzâlî, Münzirî gibi tanınmış kişiler de ondan rivayette bulundular.

Ebû'l-Yümn el-Kindî 6 Şevval 613'te (16 Ocak 1217) Dimaşk'ta vefat etti ve Cebelikâsiyûn'a defnedildi. Ölümüyle ilgili olarak Yâkût'un zikrettiği 597 (1201) yılı müstensih veya baskı hatası olarak değerlendirilmelidir.

Hanbelî mezhebine mensup iken Haneffî mezhebine geçen Ebû'l-Yümn el-Kindî'nin bu değişikliği ne zaman ve hangi gerekçe ile yaptığı kesin olarak bilinmemektedir. Gençlik yıllarında Hemedan'da Haneffî fıkıhı tahsil etmiş olmasının onun bu kararında payı olmalıdır. Ayrıca Halep'te bulunduğu yıllarda gidip geldiği Anadolu şehirlerinde bazı Haneffî fakihleriyle tanışmış ve bu temasların da üzerinde etki yapmış olabileceği hatıra gelmektedir (bk. Muhammed Ahmed Dehmân, s. 248).

Ebû'l-Yümn el-Kindî'nin ilmi şahsiyeti ve karakteri hakkında çağdaşları ve talebeleri tarafından ileri sürülen, kısmen mezhep taassubunun etkili olduğu değişik görüşler vardır. İbnü'l-Kıftî onun kendini beğenen bir âlim olduğunu, karşı görüşlere yakışsızca mukabele ettiğini, yazdıklarında gerek dil gerekse muhteva bakımından başarılı sayıldığını söylemiş, doğru bir akîdeye sahip bulunmadığını iddia etmiştir. Hanbelî fakihlerinden Muvaffakuddin İbn Kudâme de Kindî'nin sünnete bağlı, Arap dilinde ve kıraat ilminde üstat olduğunu belirtmekle birlikte mezhebinin dünya menfaati için değiştirdiğini ileri sürmüştür. Bu değerlendirmelere karşılık İbn Nukta onun kimsesizleri gözetken, güzel ahlâk sahibi, hadiste ve kıraatte sika* bir âlim olduğunu söylemiş, İbnü'n-Necâr el-Bağdâdî kendisinden çok fayda-